

Innenlandske flyttinger

Helge Brunborg, Kjetil Sørli
og Inger Texmon

Den framtidige regionale befolkningsutviklingen vil i stor grad bli bestemt av mønsteret for innenlands flytting. Både mobiliteten og omfordelingen av befolkningen mellom distriktene og sentrale strøk varierer over tid, i takt med svingningene i økonomien. I framskrivingene tar vi utgangspunkt i perioden 2000-2004, da det var høy mobilitet. Derfor har vi i et mellomalternativ forutsatt en svak reduksjon i mobiliteten de nærmeste årene. Flyttingen blant unge voksne utgjør en stor andel av samlet flytting og betyr mye for sentraliseringen av bosettingen. Derfor har vi i høy- og lavalternativet valgt å hhv. heve og senke nivået for utflyttingen for aldersgruppene mellom 18 og 29 år; i forhold til det observerte mønsteret.

1. Innledning

Det er de innenlandske flyttingene som har størst betydning for den regionale befolkningsutviklingen. Mobiliteten varierer imidlertid over tid (figur 1), bl.a. fordi den er konjunkturfølsom. Det skjer også mye på lokalt plan som påvirker flyttingene, knyttet til næringsutvikling, veiutbygging, boligbygging og etablering av skoler og andre institusjoner. Tilflyttingen til Øvre Romerike etter at den nye flyplassen på Gardermoen åpnet, er et typisk eksempel. Alle slike lokale faktorer er det imidlertid vanskelig for SSB å ha oversikt over og lage prognoser for. Mange kommuner er også så små at det kan oppstå store variasjoner i flyttemønsteret fra år til år pga tilfeldigheter.¹

Når vi framskriver den regionale befolkningen, har vi pleid å ta utgangspunkt i flyttemønsteret for en bestemt periode og bruke dette i hele framskrivingsperioden. For å spille ut alternativer for befolkningsutviklingen (jf usikkerheten) har vi pleid å bruke flyttesannsynligheter fra ulike observasjonsperioder. I den

regionale framskrivingen for 1999-2020 ble det lagt vekt på skiftende grad av sentralisering. I høyalternativet valgte vi flytteparametere for år med sterk sentralisering (1985-86 og 1995-97) og i lavalternativet flytteparametere for år med svak sentralisering (1981-83 og 1988-89). I mellomalternativet ble gjennomsnittsverdiene årene brukt (Carling 1999, SSB 2002). I forrige regionale framskrivning, for 2002-2020, brukte vi parametere fra perioder med ulik mobilitet: 1990-1995 i lavalternativet, 1996-2001 i høyalternativet, og 1990-2001 i mellomalternativet.²

Nærmere analyser av disse og andre framskrivinger har vist at det er uheldig å bruke for «gamle» flyttesannsynligheter – framskrivinger basert på «ferske» sannsynligheter, dvs. for 2-5 år, treffer som regel virkeligheten bedre. Flytteeatferden forandrer seg for mye over tid til at 10–12 år gamle flytteparametere kan brukes. Perioden 1990-95 var preget av unormalt høy arbeidsledighet og det kan ha påvirket flyttingen.

Selv om den generelle mobiliteten skulle vende tilbake til det den var for en del år tilbake, er det andre faktorer som sørger for at den ikke gjør det. Barn vokser opp stadig mer sentralt og dette påvirker ungdomsflyttingene. Flyttinger blant ungdom til de største byene har også økt markert de siste årene, se diskusjonen nedenfor. Bruk av gamle flyttesannsynligheter har bl.a. ført til at tidligere framskrivinger ikke helt har klart å fange opp den raske sentraliseringen.

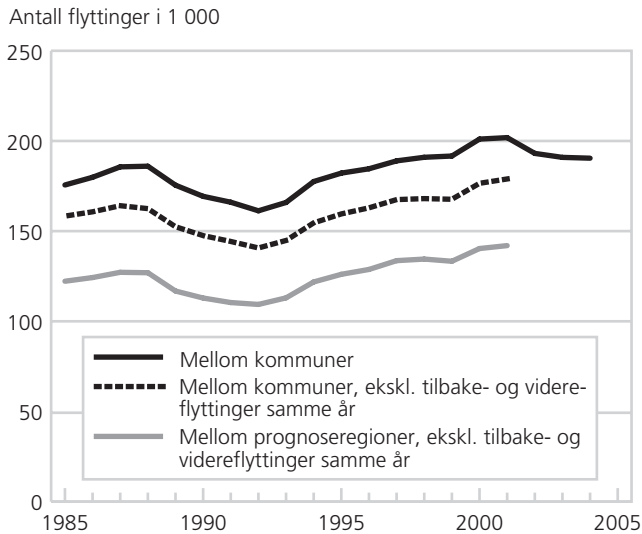
Helge Brunborg er seniorforsker ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå (hbr@ssb.no)

Kjetil Sørli er seniorforsker på Norsk Institutt for by- og regionforskning (NIBR) (kjetil.sorlie@nibr.no)

Inger Texmon er seniorrådgiver ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå (iet@ssb.no)

¹ Befolkningen etter alder og kjønn framskrives ett år om gangen etter kohort-komponentmetoden for 94 prognoseregioner, og fordeles deretter på de enkelte kommunene. Kommunene er aggregert til regioner fordi mange av kommunene er svært små. Prognoseregionene er det samme som 'økonomiske regioner', bortsett fra at de fem største bykommunene er skilt ut som egne prognoseregioner. Oslo er en egen økonomisk region. En økonomisk region tilsvarer det regionale nivå som EU har definert som sin NUTS 4-inndeling, der NUTS står for Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques (SSB 2000). Fra 1.1.2006 vil Norge ha 431 kommuner inndelt i 89 økonomiske regioner. De økonomiske regionene omfatter fra 1 til 19 kommuner hver.

² For 2002-framskrivingen ble det også innført en annen endring, nemlig overgang fra en flyttepool til matrisebaserte innenlandske flyttinger, dvs. at det beregnes flyttestrømmer fra en region til en annen region. Tidligere ble alle utflyttinger samlet i en stor flyttepool og deretter fordelt på alle regioner i samsvar med observerte innflyttingsandeler. Dette er nærmere forklart hos Brunborg og Texmon (2003) og SSB (2004). Denne metoden forbedret framskrivingene i en viss grad, særlig for flyttinger til og fra utlandet, men kanskje ikke fullt så mye som håpet. Matrisemodellen er beholdt denne gang, men med flere aldersgrupper blant ungdom 18-29 for fordeling av utflyttere på innflyttingsområder.

Figur 1. Innenlandske flyttinger 1980-2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2. Ungdomsutflytting

Den regionale befolkningsutviklingen skjer i et samspill mellom to sett av faktorer - "det som rører seg", altså alt som har med flytting å gjøre, og "det som festner seg", det vil si det som har med bosettingsmønster og aldersstrukturer å gjøre. I bunnen av dette samspillet ligger variasjonene i fødselstallsutviklingen, som skaper ulikheter i kullstørrelsene. De regionale variasjonene i fødselstallsutviklingen er naturligvis et eget element. Flyttemønsteret er dermed fundamentert på bosettingsmønsteret, og bosettingsmønsteret justeres løpende av flyttemønsteret.

Flyttemønsteret i Norge er svært livsfasebetinget. Ungdomsflyttingene har fra alle regioner klar retning inn mot de store byene. Vi regner ungdomsfasen fra 15 til 28-30 år. I den fasen man etablerer familie og fram til barna skal begynne på skolen, går flyttestrømmene i større grad ut fra de store byene. Jo flere som har flyttet inn i ungdomsfasen, desto flere flytter ut fra byene når de er i 30-årene, og desto flere barn er da med på flyttelasset. Barnegruppen som blir født i de store byene, har økt mye de siste 20 årene, i takt med at kvinnene får barna senere i livsløpet og at familiene har en tendens til å oppholde seg lenger i byen før videreflytting skjer. Omtrent 60 prosent av alle som flytter inn til en storby fra de er 15 til 35 år, har flyttet ut igjen innen de blir 35 år (Sørli 2004).

Figur 2 illustrerer nettoeffekten av ungdomsflyttingene på den relative aldersfordelingen i kommuner av ulik sentraliseringsgrad³, siden de regionale forskjeller i fruktbarhet og dødelighet er relativt beskjedne. F.eks. er de største byene i dag preget av en sterk overrepresentasjon av ungdom, med over 40 prosent høyere innslag av personer 28-29 år enn landsgjennomsnittet, og for Oslo hele 70 prosent mer. De minst sentrale regionene er preget av det motsatte, med mer enn 20 prosent underrepresentasjon i forhold til landsgjennomsnittet.

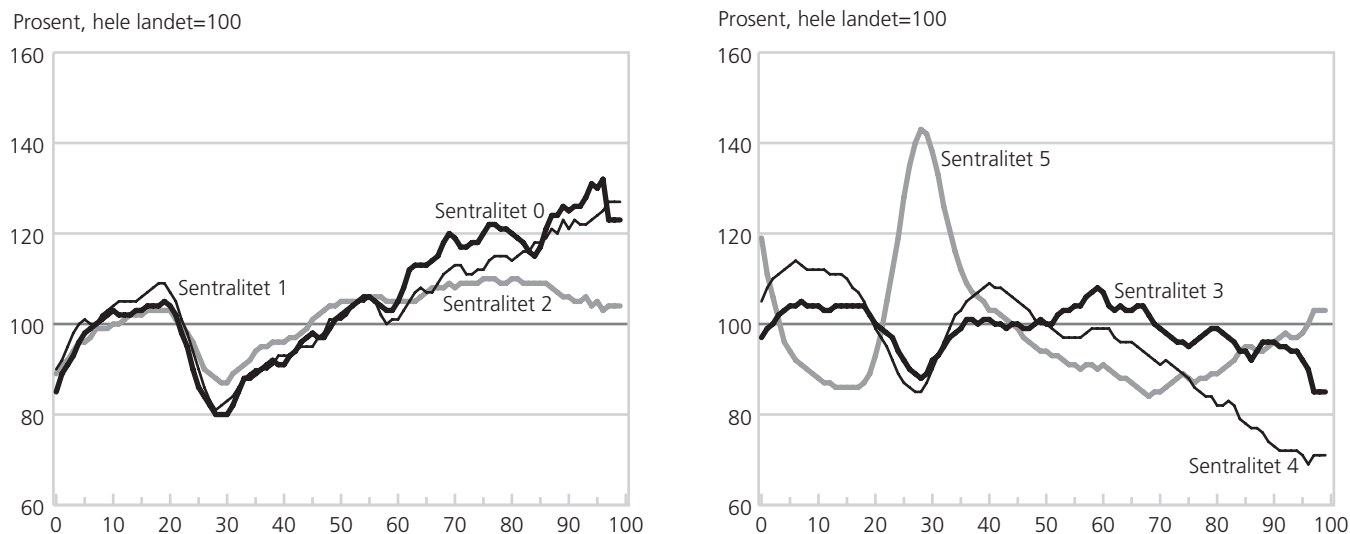
Flyttemønsteret for personer i alder 30-50 år, og dermed for deres barn under 15 år, blir i stor grad formet av flyttemønsteret for de samme årskullene i ungdomsfasen. Ungdomsflyttingen er dermed viktigste drivfjær i flytteprosessen - altså i den delen av samspillet som har med "det som rører seg" å gjøre. Den viktigste komponenten i "det som har festnet seg", er barnebosettingsmønsteret. Når dette stadig blir mer sentralisert, endres omfang og flytteretninger innen ungdomsgruppen som helhet. Dette er begrunnelsen for at de regionale befolkningsframskrivingene for 2005-2025 er basert på et nylig observert flyttemønster og på alternative nivåer for ungdomsflyttingen.

3. Mobilitetsmål

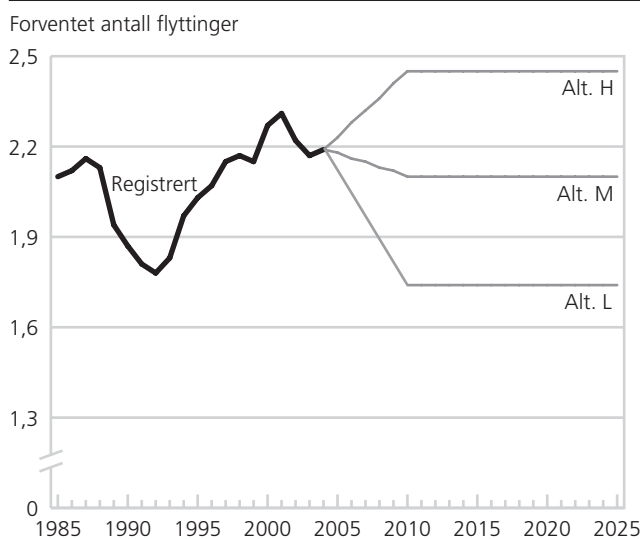
Antall interkommunale flyttinger i løpet av et år er et lett tilgjengelig og mye brukt mål på mobilitetsnivået i landet, som vist i figur 1. Svakheten ved det er imidlertid at det ikke tar hensyn til at folketallet i kommunene forandrer seg over tid. Antall flyttinger i forhold til folketallet er noe bedre, men dette tar ikke hensyn til at aldersstrukturen i befolkningen også endrer seg. Ingen av disse målene tar heller hensyn til at antall kommuner også forandrer seg fra tid til annen.

Et mobilitetsmål som også kan gis en individuell tolkning, er «forventet antall flyttinger over livsløpet». Det beregnes på grunnlag av aldersspesifikke flyttesannsynligheter for et bestemt år. Det er et syntetisk (eller hypotetisk) mål på linje med samlet fruktbarhetstall og forventet levealder. I framskrivingene bruker vi en spesiell versjon av dette målet fordi det er flytting ut og inn av regioner som beregnes. Det omfatter derfor flyttinger mellom prognoseregioner, og ikke flyttinger innen eller mellom kommuner i samme region. Personer som flytter tilbake til samme region i løpet av året regnes ikke med, og personer som flytter flere ganger i samme år regnes med bare én gang.

³ Kommunene er her gruppert etter sentralitet, som er definert ifølge kommunenes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier (SSB 1994). Det er fire hovednivåer for sentralitet, 0-3: En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygdepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid (90 minutter for Oslo) fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (med raskeste transportmiddel unntatt fly); sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere og sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene, får sentralitet 0. Her har vi dessuten samlet de seks største byene i et eget sentralitetsnivå, 5 (Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Tromsø). Resten av kommunene i storbyregionene samt Akershus-kommunene har fått sentralitetsnivå 4, mens de gjenværende regionene med sentralitet 3 har beholdt dette nivået. Sentralitet 5 brukes altså om storbyene, sentralitet 4 om storbyenes nære omland, mens sentralitet 3 tilsvarer storbyenes fjerne omland.

Figur 2. Aldersfordeling for sentralitetsgrupper av kommuner i forhold til fordelingen for hele landet, per 1.1.2005

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Forventet antall flyttinger over livsløpet (ut av prognoseregioner), observert for 1985-2004 og framskrevet til 2025

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Beregnet på denne måten ble mobilitetsindikatoren 2,19 flyttinger i 2004, se figur 3. Dette tallet kan kanskje synes lavt, da mange flytter langt oftere enn dette over livsløpet, men indikatoren omfatter altså ikke alle flyttinger. Regnet på grunnlag av alle interkommunale flyttinger, ville det bli i nærheten av 3, og på grunnlag av alle skifter av bosted, om lag 9.

4. Flytteinnter i framskrivningen

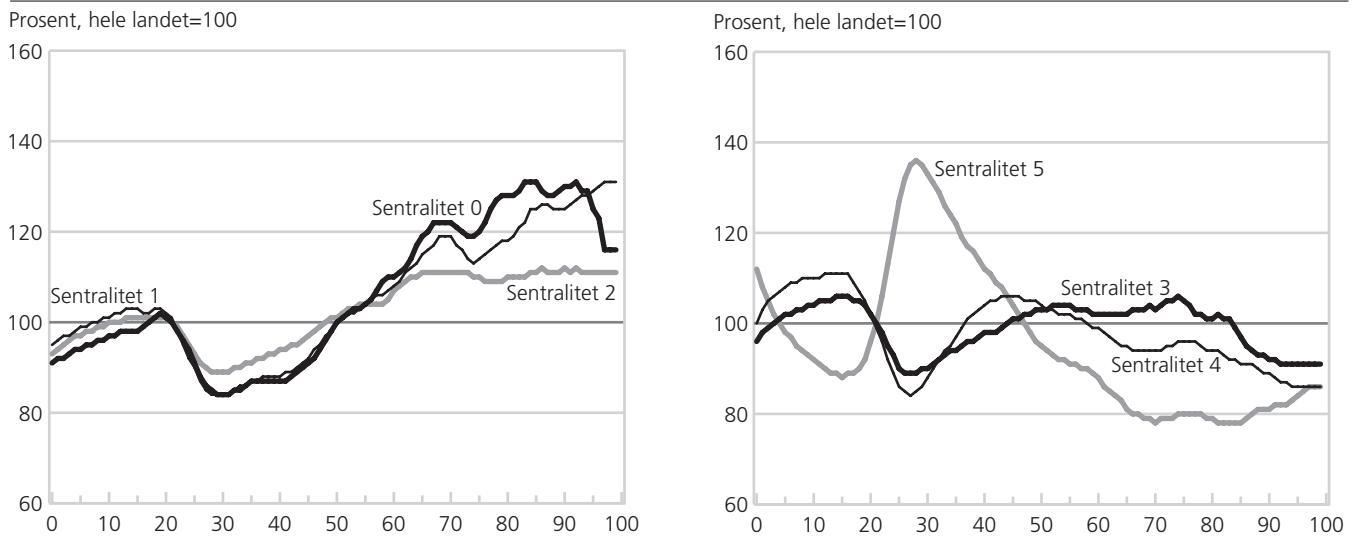
Vi har tatt utgangspunkt i flyttemønstre for perioden 2000-2004, som var preget av gode konjunkturer, høy mobilitet og sterk sentralisering av befolkningen. Sær-

lig i begynnelsen av perioden var mobiliteten høy, med en mobilitetsindeks på 2,3, som sank til 2,2 i 2004. Av denne grunn bruker vi i mellomalternativet flyttesannsynligheter for 2000-2004 som er justert ned med om lag 7 prosent over de neste 6 år, slik at det forventede antall flyttinger over livsløpet blir 2,1 fra og med 2010⁴. Dette bevarer mye av aldersstrukturen i de ulike kommunetypene, se figur 4, som viser de samme grupperingene som figur 2. Ungdommens overrepresentasjonen i storbyene og underrepresentasjonen i storbyenes omland og i utkantområdene, vil fortsette, men svekkes en del.

For å ta høyde for en mulig fortsettelse av et høyt nivå på ungdomsflyttinger, har vi i høyalternativet hevet flyttesannsynlighetene for aldrene 18-29 år med 40 prosent fra og med 2010. Dette medfører at forventet antall flyttinger over livsløpet øker til 2,45. Det er disse aldrene som står for størsteparten av flyttingene, og det er deres flyttesannsynligheter som har endret seg mest de siste årene, som forklart foran. En endring på 40 prosent kan synes mye, men vi valgte en såpass høy verdi etter å ha studert kohortforløp og regionale aldersstrukturer. Vi har videre eksperimentert med ulik mobilitet for ungdom og for hele befolkningen, og med sannsynligheter for ulike tidsperioder. Det viser seg at en så kraftig økning av flyttetilbøyeligheten for ungdom som i høyalternativet, er det som best bevarer den ungdomsandelen i storbyene, se figur 5. At andelen eldre i storbyene vil synke framover i alle alternativer, er naturlig da mange flytter ut av storbyene etter ungdomsfasen og derfor blir gamle i storbyenes omland.

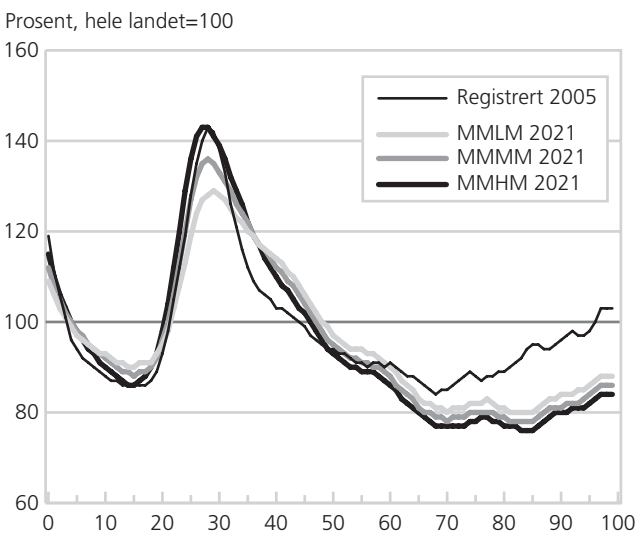
⁴ MMMM står for en befolkningsframskrivning med middels fruktbarhet, middels levealder, middels innenlands mobilitet og middels nettoinnvandring, se Brunborg og Texmon (2005).

Figur 4. Aldersfordeling for sentralitetsgrupper av kommuner i forhold til fordelingen for hele landet, framskrevet til 2021, alt. MMMM

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Aldersfordeling for de største byene i forhold til fordelingen for hele landet, registrert 2005 og framskrevet til 2021 i følge alt. MMLM, MMMM og MMHM

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I lavalternativet reduseres flyttesannsynlighetene for ungdom med 40 prosent fra og med 2010, for symmetriens skyld. Dette medfører at forventet antall flyttinger over livsløpet synker til 1,74, som vist i figur 3. I høyalternativet økes altså mobilitetsnivå til noe over det høyeste som er observert, 2,31 i 2001, mens det i lavalternativet senkes til litt under nivået i 1992 (1,78).

5. Avslutning

For å framskrive de regionale flyttingene bedre, spesielt ungdomsflyttingene til byene og deres omland, som i høy grad bestemmer befolkningsveksten i disse og andre regioner, har vi valgt å ta utgangspunkt i observerte flyttesannsynligheter for 2000-2004. Disse

justeres med 40 prosent (opp og ned) for ungdom 18-29 år i henholdsvis høy- og lavalternativene. Dette medfører litt mer ekstreme tall for forventet antall flyttinger over livsløpet enn det som er observert de siste 20 år. Mobiliteten representerer likevel ikke urealistiske flyttemønstre. Disse kan godt komme til å inntreffe, avhengig av den økonomiske utvikling og forholdene ellers i samfunnet.

Referanser

Brunborg, Helge og Inger Texmon (2003): Fortsatt sentralisering. Regionale befolkningsframskrivninger 2002-2020, *Økonomiske analyser 4/2003*: 54-64

Brunborg, Helge og Inger Texmon (2005): Forutsetninger for framskrivningen av folkemengden 2005-2060, *Økonomiske analyser 6/2005*

Carling, Jørgen (1999): Sentraliseringstendenser i innenlandsk flytting mellom økonomiske regioner. Utviklingen 1977-1998 og forutsetninger om framskrivningsperioden 1999-2050, Notater 1999/67, SSB

SSB (1994): *Standard for kommuneklassifisering*, NOS C 192, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

SSB (2000): *Standard for økonomiske regioner*, NOS C 616, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

SSB (2002): *Framskrivning av folkemengden 1999-2050*, NOS C 693, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

SSB (2004): *Framskrivning av folkemengden 2002-2050*, NOS D 319, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

Sørli, Kjetil (2004): Flytتهistoriske hovedtrekk for årskullene født på 1950- og 1960-tallet, *Regionale trender 2004:2*, NIBR